

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

بررسی نقش و کارکردهای شهر میانی دامغان در سازماندهی فضایی و

توسعه منطقه ای استان سمنان

دانشجو: حدیث نوری

استاد راهنما: دکتر محمود جمعه پور

استاد مشاور: دکتر خلیل کلاتری

استاد داور: دکتر علی خاکساری

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در

رشته ی علوم اجتماعی گرایش برنامه ریزی توسعه منطقه ای

بهمن ۱۳۹۱

تقدیم بہ:

آہنہائی کہ دوستشان دارم

مادرم؛

پدرم؛

...

چکیده

یکی از مهمترین مسائل ملی و منطقه‌ای توجه به سلسله مراتب سکونتگاهی در کشور است. تمرکزگرایی در مناطق کشور و تبدیل شدن برخی از شهرها به قطب توسعه و واماندن شهرهایی از توسعه به برهم خوردن تعادل و توازن منطقه ای انجامیده است. بایستی برنامه ریزی ها به گونه ای باشد که همهی شهرها (بزرگ، متوسط و کوچک) در ارتباط هماهنگ و ارگانیک به متعادل کردن منطقه کمک کنند، در رساله‌ی حاضر به بررسی نقش و کارکردهای شهرمیانی دامغان در توسعه منطقه ای استان سمنان پرداخته شده است. مدل های جمعیتی نشان می دهد شهر دامغان نتوانسته است جذب جمعیتی مناسبی داشته باشد و از توان کشش پذیری جمعیتی مناسبی برخوردار نیست، همچنین موازنهی مهاجرت در شهر دامغان منفی است. مدل های اقتصادی بیانگر اینست که شهر دامغان در هیچ یک از بخش های خدماتی، صنعتی و کشاورزی جزء اقتصاد پایه ای محسوب نمی شود. در بررسی حوزه‌ی کارکرد خدماتی این شهر نشان می دهد که محلات این شهر نیز به لحاظ امکانات خدماتی مناسب نیستند. در نهایت پیشنهاد می شود به سرمایه گذاری در شهر دامغان در پتانسیل های شهر چون جاذبه های گردشگری، خدمات دهی و ایجاد صنایع مکملی چون بسته بندی محصول پسته که خود زمینه ساز اشتغال و جذب نیروی کار است توجه گردد تا از تمام ظرفیت های این شهر استفاده شده و به توسعه دست یابد.

واژه های کلیدی: توسعه منطقه ای، شهر میانی، کارکرد جمعیت، خدمات و اقتصاد.

تقدیر و تشکر

خدای رحمان را سپاسگزارم که توفیق انجام این تحقیق را برای این بنده فراهم ساخت. از راهنمایی، محبت و مساعدت اساتید راهنما و مشاورم، آقای دکتر محمود جمعه پور و آقای دکتر خلیل کلانتری که در طی مراحل اجرای تحقیق بنده را یاری کردند، سپاسگزارم. آقای دکتر علی خاکساری با پذیرش داوری پایاننامه به آن اعتبار بخشید و از ایشان تشکر و قدردانی مینمایم.

و از تمام مسئولین و کارشناسان ادارات و سازمان های شهر دامغان بالخص کارشناسان محترم فرمانداری شهرستان دامغان و شهرداری شهر دامغان کمال تشکر را دارم.

حدیث نوری

زمستان ۱۳۹۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
چهار	چکیده فارسی.....
پنج	تقدیر و تشکر.....
شش	فهرست مطالب.....
ده	فهرست جداول.....
یازده	فهرست شکل ها.....
یازده	فهرست نمودارها.....
۱	فصل اول: کلیات تحقیق (طرح مساله، ضرورت تحقیق و سازماندهی کار)
۲	۱-۱- مقدمه.....
۳	۲-۱- بیان مسئله.....
۵	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۵	۴-۱- فرضیه های تحقیق.....
۵	۱-۴-۱- فرضیه اصلی.....
۵	۲-۴-۱- فرضیه های فرعی.....
۵	۵-۱- سوالات تحقیق.....
۵	۱-۵-۱- سوال کلان.....
۵	۲-۵-۱- سوالات فرعی.....
۶	۶-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۷	۷-۱- سازماندهی رساله.....
۹	فصل دوم: بررسی ادبیات و مبانی نظری تحقیق
۱۰	۱-۲- مقدمه.....
۱۰	۲-۲- توسعه منطقه ای.....
۱۰	۱-۲-۲- بررسی مفهوم توسعه منطقه ای.....
۱۲	۲-۲-۲- دیدگاه های توسعه منطقه ای.....
۱۴	۳-۲-۲- نقش ارتباط فضایی در توسعه منطقه ای.....
۱۷	۳-۲- شهرهای میانی.....
۱۷	۱-۳-۲- بررسی مفهوم شهرهای میانی.....
۱۸	۲-۳-۲- ویژگی های کلی شهرهای میانی.....

۱۸	۲-۳-۳- ویژگی های اقتصادی شهرهای میانی.....
۱۹	۲-۳-۴- ویژگی های اجتماعی شهرهای میانی.....
۲۰	۲-۳-۵- دلایل توجه به شهرهای میانی.....
۲۲	۲-۴-۴- توسعه منطقه ای و شهرهای میانی در ایران و جهان.....
۲۲	۲-۴-۱- تاریخچه شهرهای میانی در ایران.....
۲۴	۲-۴-۲- ضرورت توجه و اهمیت شهرهای میانی در ایران.....
۲۵	۲-۴-۳- تعریف شهرهای میانی در جهان.....
۲۸	۲-۵- نظریات مختلف در باب شهرهای میانی.....
۳۲	۲-۶- پیشینه تجربی.....
۳۳	۲-۶-۱- تحقیقات انجام شده در ایران.....
۳۷	۲-۶-۲- تحقیقات انجام شده در خارج ایران.....
۳۸	۲-۷- چارچوب نظری تحقیق.....
۴۰	فصل سوم: روششناسی تحقیق
۴۱	۳-۱- مقدمه.....
۴۱	۳-۲- روش تحقیق مطالعه حاضر.....
۴۱	۳-۲-۱- روش کیفی.....
۴۱	۳-۲-۲- روش کمی.....
۴۲	۳-۳- جامعه هدف.....
۴۲	۳-۴- روش نمونه گیری و حجم نمونه.....
۴۳	۳-۴-۱- حجم نمونه در روش کمی.....
۴۳	۳-۴-۲- حجم نمونه در روش کیفی.....
۴۴	۳-۵- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۴۴	۳-۵-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در روش کمی.....
۴۴	۳-۵-۲- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در روش کیفی.....
۴۵	۳-۶- اعتبار و روایی تحقیق.....
۴۶	۳-۷- محدودیت های روش کمی در این تحقیق.....
۴۶	۳-۸- محدودیت های روش کیفی در این تحقیق.....
۴۸	فصل چهارم: توصیف و تحلیل یافته های تحقیق
۴۹	۴-۱- مقدمه.....
۴۹	۴-۲- وضعیت شهر دامغان.....

۵۰	۴-۲-۵- بررسی ویژگی های جمعیتی شهر دامغان.....
۵۰	۴-۲-۵-۱- تعداد و حجم جمعیت و روند تحولات آن.....
۵۲	۴-۳-۱- روند رشد جمعیت طبق مدل رشد نهایی.....
۵۳	۴-۳-۲- ساخت سنی و جنسی.....
۵۳	۴-۳-۳- تراکم نسبی جمعیت.....
۵۵	۴-۳-۴- جریان های مهاجرتی.....
۵۶	۴-۳-۵- نسبت جمعیت شهرهای منطقه به یکدیگر با استفاده از شاخص برتری شهری.....
۵۷	۴-۳-۶- ارزیابی درصد جمعیت شهرهای منطقه با استفاده از ضریب کشش پذیری.....
۵۸	۴-۳-۷- سنجش میزان تعادل فضایی استقرار جمعیت با استفاده از ضریب آنتروپی.....
۶۰	۴-۳-۸- بررسی ویژگی های اقتصادی شهر دامغان.....
۶۰	۴-۳-۹- بررسی اقتصاد شهر دامغان با استفاده از ضریب مکانی.....
۶۱	۴-۳-۱۰- تحلیل وضعیت اقتصادی شهر دامغان با استفاده از مدل تغییر سهم.....
۶۳	۴-۳-۱۱- بررسی وضعیت مبادلات شهر دامغان با استفاده از مدل جاذبه.....
۶۴	۴-۳-۱۲- بررسی وضعیت مبادلات شهر دامغان با استفاده از تئوری نقطه جدایی.....
۶۵	۴-۳-۱۳- بررسی ویژگی های خدماتی شهر دامغان.....
۶۵	۴-۳-۱۴- بررسی خدمات رسانی محلات شهر دامغان با استفاده از الگوریتم Topsis.....
۷۴	۴-۴- بررسی وضعیت شهر دامغان با استفاده از پیمایش (پرسشنامه).....
۹۴	۴-۴-۱- آزمون فرضیه ها.....
۹۴	۴-۴-۱-۱- تحلیل آزمون تی تک نمونه.....
۹۴	۴-۴-۱-۲- آزمون فرضیه اصلی تحقیق.....
۹۵	۴-۴-۱-۳- آزمون فرضیه های فرعی تحقیق.....
۹۷	۴-۵- جمع بندی.....
۹۹	فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۰۰	۵-۱- مقدمه.....
۱۰۰	۵-۲- عملکرد شهرمیان در توزیع فضایی جمعیت.....
۱۰۱	۵-۳- عملکرد شهرمیان در ساختار اقتصادی منطقه.....
۱۰۲	۵-۴- عملکرد شهرمیان در کارکرد خدماتی منطقه.....
۱۰۲	۵-۵- پیشنهادها.....
۱۰۶	منابع
۱۰۶	منابع فارسی.....

۱۱۰	منابع انگلیسی.....
۱۱۳	پیوست ها.....
۱۱۳	پیوست یک: پرسشنامه.....
۱۱۵	پیوست دو: سوالات مصاحبه.....
۱۱۶	چکیده انگلیسی.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۳	جدول شماره‌ی ۱-۲: سطوح کانون های پیشنهادی میسرا در ایران.....
۲۶	جدول شماره‌ی ۲-۲: راهکار تقویت شهرهای میانی در اعلامیه های بین المللی.....
۴۵	جدول شماره‌ی ۱-۳: مقدار آلفا به تفکیک شاخص ها.....
۵۱	جدول شماره‌ی ۳-۴: جمعیت استان به تفکیک شهر.....
۵۲	جدول شماره ۴-۴: روند جمعیتی شهر دامغان.....
۵۳	جدول شماره ۴-۵: نسبت جنسی شهر دامغان.....
۵۳	جدول شماره ۴-۶: گروه های کلی سنی شهر دامغان.....
۵۴	جدول شماره ۴-۷: گروه های سنی شهر دامغان.....
۵۵	جدول شماره ۴-۸: مقایسه جمعیت وارد شده به منطقه و شهر دامغان.....
۵۷	جدول شماره ۴-۹: ضریب کشش پذیری جمعیتی سه شهر اول استان.....
۵۹	جدول شماره ۴-۱۰: محاسبه تغییرات ضریب آنتروپی در سه شهر اول استان.....
۶۰	جدول شماره ۴-۱۱: ضریب مکانی بخش های اقتصادی شهر دامغان.....
۶۲	جدول شماره ۴-۱۲: فاکتورهای D.S.F و P.S.F و E.G.F.....
۶۶	جدول شماره ۴-۱۳: آلترناتیوها و شاخص های مورد بررسی.....
۶۷	جدول شماره ۴-۱۴: ماتریس اعداد نرمالیزه.....
۶۸	جدول شماره ۴-۱۵: وزن دهی به شاخص ها با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی.....
۶۹	جدول شماره ۴-۱۶: وزن های مستخرج از مدل AHP.....
۶۹	جدول شماره ۴-۱۷: ماتریس استاندارد داده ها.....
۷۰	جدول شماره ۴-۱۸: تعیین بالاترین عملکرد هر شاخص.....
۷۰	جدول شماره ۴-۱۹: تعیین پایین ترین عملکرد هر شاخص.....
۷۱	جدول شماره ۴-۲۰: تعیین معیار فاصله برای آلترناتیوها.....

- جدول شماره ۲۱-۴: محاسبه فاصله نسبی تا برترین معیارها..... ۷۲
- جدول شماره ۲۲-۴: رتبه بندی گزینه ها برای تعیین اولویت ها..... ۷۲
- جدول شماره ۲۳-۴: آزمون t تک نمونه برای بررسی کارکرد شهر دامغان به عنوان یک شهر مملکتی در توسعه منطقه‌ای استان سمنان..... ۹۵
- جدول شماره ۲۴-۴: آزمون t تک نمونه برای بررسی تأثیر شهر دامغان، در متعادل کردن توزیع فضایی جمعیت استان سمنان..... ۹۵
- جدول شماره ۲۵-۴: آزمون t تک نمونه برای بررسی تأثیر شهر دامغان می در ساختار اقتصادی کل منطقه استان سمنان..... ۹۶
- جدول شماره ۲۶-۴: آزمون t تک نمونه برای بررسی مناسب بودن کارکرد خدماتی شهر دامغان نسبت به حوزه ی نفوذش در استان سمنان..... ۹۶
- جدول شماره ۲۷-۴: آزمون t تک نمونه برای بررسی تأثیر شهر دامغان می در ساختار اجتماعی کل منطقه استان سمنان..... ۹۷

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
8	شکل شماره ۱-۲: فرایند حقیق.....
۱۶	شکل شماره ۲-۲: زنجیره توسعه فضایی.....
۴۷	شکل شماره ۱-۳: مدل تجربی تحقیق.....

فهرست نمودار ها

صفحه	عنوان
۵۴	نمودار شماره ۱-۴: هرم سنی جمعیت شهر دامغان.....

فصل اول:

کلیات تحقیق

(طرح مسأله، ضرورت تحقیق و سازماندهی کار)
یازده

۱-۱- مقدمه

یکی از مهمترین مسائل ملی و منطقه‌ای توجه به سلسله مراتب سکونتگاهی در کشور است. در این سلسله مراتب شهرهای میانی هم جایگاه و نقشی دارند که گاهی و بهتر است بگوییم اغلب اوقات نادیده گرفته شده است و عدم توجه به این حلقه ارتباطی در سلسله مراتب باعث بروز مشکلاتی چون عدم تعادل فضایی جمعیت و فعالیت در سطح مناطق کشور شده است. تعادل فضایی و توسعه در منطقه نیازمند شناخت شبکه شهری و روستایی منطقه و همچنین چگونگی ارتباط شهرها در منطقه دارد. عملکرد شهرها با توجه به موقعیت جغرافیایی و حوزه نفوذ آنها مشخص میشود.

نابسامانی در سازمان فضایی کشورهای جهان سوم که در اثر عوامل گوناگون و تحت تأثیر سازوکارهای حاکم بر ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و سیاسی پدید آمده است، موجب گستگی روابط بین شهرها و همچنین روستاها شده و عدم تعادل‌های منطقه‌ای را به وجود آورده است. این عدم تعادل‌ها را در توزیع جمعیت، فعالیت‌ها، خدمات و کارکردها در سطوح متفاوت سکونتگاهی می‌توان مشاهده کرد. در حالی که وجود یک سلسله مراتب سکونتگاهی و شبکه‌ی ارتباطی مطلوب، می‌تواند توزیع بهینه‌ی امکانات لازم را در نقاط شهری و روستایی میسر سازد.

عدم تعادل‌ها و توسعه‌ی ناموزون ملی و منطقه‌ای، همراه با رویکرد دولت در تمرکزگرایی و بخش‌گرایی ایجاد شد. سیاست دولت در ایجاد قطب رشد که از برنامه‌ی اول عمرانی (۱۳۳۷) شروع شد و در برنامه‌ی چهارم عمرانی (۱۳۴۷) شدت بیشتری یافت، امکانات و سرمایه‌ها را به منظور حداکثر سود در نقاط خاصی متمرکز کرد و همین امر باعث شد، نقاط دیگر کشور به خصوص روستاها، از نظام برنامه‌ریزی کشور حذف شوند. شکست نظریه‌ی قطب رشد با مهاجرت گسترده‌ی روستاییان به شهرها و افزایش جمعیت شهری و به تبع آن، ایجاد

مشکلات شهری پدیدار شد. بدین ترتیب، در برنامه‌ی پنجم عمرانی (۱۳۵۶-۱۳۵۲)، سیاست عدم تمرکز و راهبرد توسعه‌ی مناطق به عنوان ضرورت، در دستور کار برنامه قرار گرفت و ضرورت و نیاز به برنامه‌ریزی فضایی روز به روز بیشتر احساس شد. (صرافی، ۱۳۷۹: ۷۱)

پژوهش حاضر با چنین نگرشی و با نظر به عملکرد شهر (نه برحسب جمعیت که برحسب نقش و کارکردش در منطقه) پرداخته است. شهر دامغان واقع در استان سمنان در سلسله مراتب به لحاظ جمعیتی شهر کوچک شناخته می‌شود اما از آنجا که در سلسله مراتب سکونتگاهی استان سمنان شهر دامغان شهر سوم استان به لحاظ جمعیتی است و شهرهای کوچکی چون امیریه، دیباج، شه‌میرزاد وجود دارند این شهر را به لحاظ نقش و کارکردش در سطح منطقه (استان سمنان) شهر میانی محسوب کرده ایم. جهت برطرف کردن ورم تعادل فضایی راهبردهایی وجود دارد که یکی از آنها توجه به شهرهای میانی در ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای و استفاده از توان آنها در توسعه مناطق کمتر توسعه یافته است؛ شهر دامغان نیز یکی از شهرهای میانی منطقه محسوب می‌گردد و در این پژوهش سعی در بررسی نقش و کارکرد این شهر به لحاظ جمعیتی، اقتصادی و خدماتی در منطقه داریم.

۱-۲- بیان مسئله

گسترش جامعه شهری در کشور ما، با همه مشکلات و مسائل آن، حاصل شهرنشینی شتابان معاصر و در واقع، رشد جمعیت، تحرک و جابه‌جایی آن است. الگوی توسعه وابسته به درآمدهای نفتی، علاوه بر عدم تناسب با واقعیات جامعه ایران، ظرفیتی کاذب و به دور از نیازها و توانمندی‌های اجتماعی را در کشور باعث شده است که بازخوردهای آن را به صورت رشد ناموزون سکونتگاه‌های انسانی و تمرکز فعالیت‌ها و در مجموع تفاوت‌های فاحش برون منطقه‌ای و درون منطقه‌ای در کشور می‌توان مشاهده نمود این مسئله باعث شده است تا توسعه مناطق کمتر توسعه یافته صرفاً در پیوند و ارتباط با مناطق توسعه یافته مفهوم یابد و به همین دلیل نیز از توانمندی‌های این گونه مناطق استفاده معقول صورت نگیرد. (شکویی، ۱۳۸۹: ۳۵)

در دیدگاه‌های تبیین‌کننده‌ی فرایند توسعه‌ی منطقه‌ای، موضوع توازن در توسعه و آرایش متعادل فعالیت‌ها در فضا، از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه، لزوم توجه به تمرکززدایی در بحث توسعه، به ویژه در کشورهای رو به پیشرفت، از اساسی‌ترین نگرش‌ها است و در بحث تمرکززدایی یکی از پایه‌های مباحثی که مطرح شده، لزوم نگرش به بخش‌های میانی سلسله‌مراتبی سکونتگاه‌هاست که در این میان، شهرهای

متوسط، نیازمند توجه ویژه ای هستند. مرور تجربه ها نشان می دهد که شهرهای میانی معمولاً، توانایی جذب فعالیت ها را بر اساس میزان مدنظر سیاستگذاران ندارند. (فنی، ۱۳۸۸: ۲۴)

تمرکز امکانات و خدمات در مرکز سبب برهم خوردن تعادل و توازن و گسیختگی پیوند فضایی سکونتگاههای زیستی و ساختار فضایی شهرها گردیده است. به همین جهت، توجه به نقش و کارکرد شهرهای میانی می تواند با کاهش عدم تعادل ها، جذب سرریزهای جمعیتی شهرهای بزرگ و ارائه امکانات و خدمات و جمعیت دهی به سکونتگاه های روستایی نقش موثری را در این زمینه ایفا نماید.

حال این سوال مطرح می شود که شهرهای میانی چه نوع شهرهایی هستند؟

گروهی از محققین معتقدند یک اندازه‌ی بهینه‌ی شهر وجود ندارد بلکه باید یک نظام بهینه‌ی توزیع شهری را مورد بررسی قرار داد که در آن صورت اندازه‌ی گوناگونی از شهر وجود دارد که با توجه به محل آن در نظام توزیع شهری می تواند در حد مطلوب باشد به طور کلی کلمه شهر میانی، خود، مفهوم، اندازه، وسعت و ابعاد شهر را به ذهن متبادر ساخته و بار کمی دارد. براین اساس، ضروری است که معیارهای رسمی کمی بکار گرفته شوند. در عین حال باید یادآور شد که اندازه شهر، عیناً مفهوم نقشی را که در منطقه پیرامون ایفا می کند در بر ندارد. بنابراین باید بر عملکرد و نقش شهر در شبکه شهری تأکید گذاشت. (صدر موسوی و طالب زاده، ۱۳۸۵: ۷۶)؛ در این پژوهش نیز برای در برگرفتن مفهوم نقش شهر دامغان در سلسله مراتب سکونتگاهی خود بر عملکرد و نقش شهر در منطقه توجه می شود نه اندازه جمعیت.

شهر دامغان به عنوان یکی از شهرهای میانی منطقه از شهرهای تابع استان سمنان می باشد و مرکز شهرستان دامغان است. این شهر طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیتی برابر با ۵۹۳۰۰ نفر دارد و از شمال به استان های گلستان و مازندران، از غرب به شهرستان سمنان، از جنوب به استان اصفهان و از شرق به شهرستان شاهرود محدود می باشد و در فاصله ۳۴۰ کیلومتری پایتخت واقع شده است. این شهر در بخش میانی استان سمنان قرار گرفته است. دامغان از مناطق نیمه خشک و نیمه بیابانی ایران محسوب می گردد.

با توجه به سلسله مراتب سکونتگاه های منطقه این شهر حلقه واسط بین شهرهای بزرگتر و کوچکتر در منطقه خود است و لازم به ذکر است که با توجه به تقسیمات سیاسی کشور منطقه معادل استان در نظر گرفته شده است.

در نتیجه با توجه به نقش و کارکردهای شهرهای میانی در توسعه منطقه‌ای و اهمیتی که این مساله می‌تواند در توسعه سمنان داشته باشد، این پژوهش درصدد آنست با بهره‌گیری از مدل‌های کمی و آمارهای جمعیتی و اشتغال، نقش و کارکرد شهر دامغان را در سازماندهی فضایی و توسعه منطقه‌ای استان سمنان بررسی و تجزیه و تحلیل نماید و در نهایت راهبردها و استراتژی‌هایی را در جهت رسیدن به توسعه متعادل منطقه‌ای ارائه نماید.

۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۳-۱- هدف اصلی

هدف اصلی تحقیق بررسی نقش و کارکرد شهر دامغان در توسعه استان سمنان می‌باشد.

۱-۳-۲- اهداف فرعی

- بررسی نقش و کارکرد شهر دامغان در توزیع فضایی جمعیت استان سمنان
 - بررسی نقش و کارکرد اقتصاد شهر دامغان در سطح منطقه استان سمنان
 - بررسی نقش و کارکرد خدماتی شهر دامغان در سطح منطقه استان سمنان
- ابتدا شناختی از نقش و کارکرد شهرهای میانی در سازماندهی فضایی و توسعه منطقه‌ای حاصل خواهد شد؛ در وهله بعد، مشخص خواهد شد، شهر دامغان چه نقش و کارکردی بر توسعه منطقه‌ای استان سمنان دارد.

در ادامه به بررسی نقش و کارکرد شهر دامغان در توزیع فضایی جمعیت استان سمنان، نقش و کارکرد اقتصاد این شهر و نیز نقش و کارکرد خدماتی اش در سطح منطقه پرداخته خواهد شد، که این امر در سه سطح شهروندان، اصناف (تولید کنندگان و توزیع کنندگان) و مسئولین بررسی خواهد شد.

۱-۴- فرضیه‌های تحقیق

- شهر دامغان توانسته است به عنوان یک شهر میانی در منطقه نقش و کارکرد خود را در توسعه منطقه‌ای استان سمنان ایفا نماید.

- به نظر می‌رسد شهر دامغان، در متعادل کردن توزیع فضایی جمعیت استان سمنان موثر است.

- شهر دامغان می‌تواند در ساختار اقتصادی کل منطقه استان سمنان تأثیرگذار باشد.

- به نظر می‌رسد کارکرد خدماتی شهر دامغان نسبت به حوزه‌ی نفوذش در استان سمنان مناسب است.

در راستای آزمون فرضیه های تحقیق این سوالات مطرح کرده ایم:

۱ ۵ - سوالات تحقیق

- ۱- کارکرد و نقش شهر دامغان در توسعه منطقیهای استان سمنان چگونه است؟
- ۲- شهر دامغان در متعادل کردن توزیع فضایی جمعیت استان سمنان چه نقشی دارد؟
- ۳- کارکرد شهر دامغان از بعد اقتصادی در سطح منطقه استان سمنان چیست؟
- ۴- نقش و کارکرد خدماتی شهر دامغان در ارتباط با حوزه نفوذش در استان سمنان چگونه است؟

۱-۶- اهمیت و ضرورت تحقیق

شهر دامغان واقع در استان سمنان دارای استعدادهای کشاورزی چون تولید پسته و بادام می باشد، وجود ظرفیت های خدماتی به سبب واقع شدن در مسیر ارتباطی تهران - مشهد و وجود بافت سنتی و گردشگری دارای اهمیت فراوان است. توسعه ناموزون منطقه ای و تمرکز جمعیت در مرکز استان (سمنان) و شهر شاهرود، ضرورت بررسی نقش و کارکردهای شهر میانی دامغان را برای منطقی مورد نظر مطرح می سازد. به نظر می رسد که در استان سمنان، ارتباط و تعامل متقابل وجود دارد البته این ارتباط متقابل بیشتر یک سویه است و شهری چون دامغان نقش کم رنگی ایفا می نماید.

یکی از مباحث مطرح شده در نیمه دوم قرن بیستم، توسعه و عمران منطقه ای بود که نظریه ها و عقاید متفاوتی را در درون خود پروراند. شاید یکی از مهمترین آنها این است که توسعه منطقه ای یعنی توسعه و عمران همه مناطق در محدوده ی یک کشور؛ یکی از تلاش ها و چالش های موثر در این راستا، تمرکز بر شهرهای کوچک و میانی و تعیین و ارزیابی نقش آن ها در برنامه ریزی توسعه منطقه ای تشخیص داده شد. (شکویی، ۱۳۷۷: ۵۶)

نمونه هایی از معضلات و تنگناهای محلی منطقه ای که ضرورت این توجه را تشدید می کرد، عبارتند از: توزیع فضایی نامتعادل جمعیت؛ مهاجرت بی رویه با جهت گیری روستایی به شهری به خصوص شهرهای بزرگ و میانی؛ عدم تعادل در توزیع امکانات، فرصت ها و نیروهای اقتصادی در سطح منطقه ای، با گرایش مثبت برای مادرشهر منطقه و گرایش منفی برای شهرهای کوچک و میانی. بررسی و تلاش در رفع یا کاهش این مسائل و معضلات، راهکارهای بنیادی و ریشه ای را طلب می کند که شهرهای میانی به دلایلی که ذکر خواهد شد می توانند به عنوان راهبردی اساسی مورد توجه قرار گیرند؛

- جایگاه و تأثیر سلسله مراتبی شهرهای میانی در شبکه شهری منطقه می تواند موجب توزیع متعادل جمعیت و جلوگیری از تمرکز آن شود؛

- عرضه کارکردهای و زمینه های مختلف اقتصادی-اجتماعی به حوزه ی محلی و به تبع آن کاهش مهاجرت ها یا تغییر جهت آن ها از نواحی و کانون های شهری بزرگ تر به کانون های کوچک تر؛
- شهرهای میانی با ایفای نقش بازار مرکزی حوزه ی نفوذ، ضمن ارائه خدمات متنوع در این زمینه، محرک مهمی در تقویت و استحکام اقتصادی نواحی پیرامون، قلمداد می شوند. (فنی، ۱۳۸۸: ۸۱)

برای ارزیابی و بررسی سیاست شهرهای میانی در توسعه منطقه ای این سوال را می توان مطرح نمود که آیا شهرستان دامغان به عنوان نمونه ای از یک شهر میانی در منطقه می تواند به برقراری تعادل نسبی جمعیتی و اقتصادی کمک کند؟ آیا این شهر می تواند از راه ایجاد رابطه ارگانیک بین کانون های شهری مختلف و حوزه روستایی، به عنوان حلقه ارتباطی در سلسله مراتب شهری در پهنه محلی و منطقه ای، به رشد و توسعه بیشتر منجر شود؟

به منظور پاسخگویی به این سئوالات و تعیین نقش و اهمیت شهر دامغان به عنوان یک شهر میانی در حوزه جغرافیایی تأثیر خود، ضرورت دارد که تحقیقی جامع و کاملی در این ارتباط انجام شود.

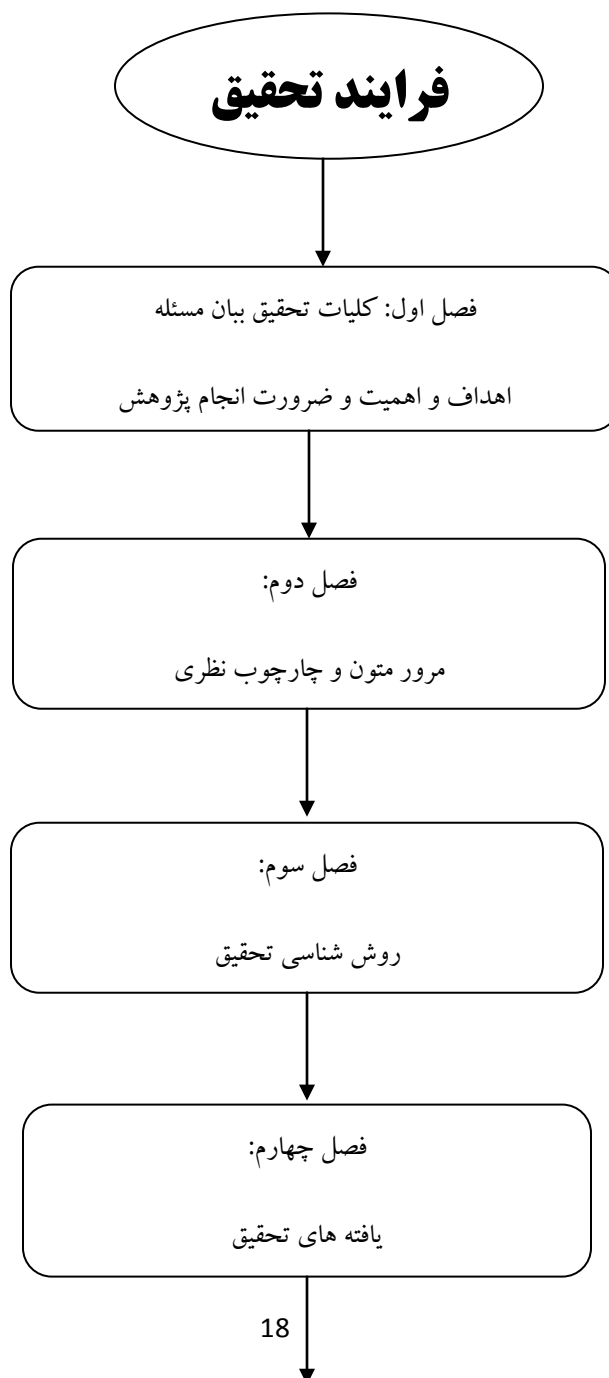
۱-۷- سازماندهی رساله

این پژوهش به عنوان رساله دانشگاهی در پنج فصل به شرح زیر تنظیم و تدوین شده است:
در فصل اول یا فصل حاضر، مسئله پژوهش ارائه شد و اهداف و اهمیت و ضرورت انجام پژوهش حاضر به بحث گذاشته شد و با ارائه سازماندهی رساله، این فصل پایان می یابد.

مرور متون و چارچوب نظری، فصل دوم را تشکیل می دهد که در آن ابتدا مروری بر مفهوم شهر میانی انجام شده است و سپس نظریات و رویکردهای مرتبط با آن ارائه شده است. در بخش بعد به مرور مفاهیم، کارکردها، ویژگی های شهرهای میانی، نقش آنها در توسعه منطقه ای و غیره پرداخته شده است. در نهایت بحثی تحت عنوان شهرهای میانی و توسعه منطقه ای در ایران طرح گردیده است. در انتها مدل تحلیلی پژوهش حاضر براساس این چارچوب نظری ارائه شده، مطرح گشته است.

مباحث مربوط به روش، جامعه هدف و حجم نمونه در فصل سوم مطرح شده اند. فصل چهارم، یافته ها و نتایج پژوهش در سه سطح ارائه شده است؛ در سطح اول به معرفی منطقه پرداخته شده است و با بهره گرفتن از

آمارهای موجود به لحاظ جمعیتی و اقتصادی بررسی هایی صورت گرفته است، در سطح دوم به بررسی یافته های توصیفی پرسشنامه پرداخته شده است و در سطح سوم تحلیل های استنباطی را با توجه به هدف پژوهش آمده است، فصل پایانی رساله که پنجمین فصل آن است به خلاصه و جمع بندی و نتیجه گیری پژوهش پرداخته است که پس از ارائه خلاصه ای از پژوهش و یافته های آن، پیشنهادات ارائه شده است. پایان بخش رساله نیز، منابع و پیوست های آن است. در قسمت پیوست ها علاوه بر نمونه مصاحبه ها و پرسشنامه تدوین شده، نقشه های مورد مطالعه که در خلال فصل چهارم نیز آورده شده است به طور کامل ضمیمه شده است.

فصل پنجم:

نتیجه گیری و پیشنهادات

فصل دوم:

مبانی نظری تحقیق

۲-۱- مقدمه

تعادل فضایی و توسعه منطقه ای، مستلزم شناخت و درک صحیحی از این پدیده، تعاریف، علل و رویکردهای مرتبط با آن است. براین اساس در ابتدای این بخش، به بیان ادبیات تحقیق که مشتمل بر بررسی توسعه منطقه ای از طریق شهرهای میانی و ابعاد آن است، پرداخته شده است. سپس در ادامه به اختصار، مبانی نظری شهرهای میانی مرور گردیده است و در انتها سیاستهای مقابله با تمرکزگرایی و رویکردهای تعادل فضایی شرح گردیده است. در ادامه به نقش و کارکرد شهرهای میانی در توسعه منطقه ای، پرداخته شده است. شهرهای میانی جایگاه ویژه ای در تعادل فضایی سرزمین دارد. بی شک شهرهای میانی یکی از مهمترین ارکان در توسعه منطقه ای هستند؛ بنابراین در ادامه فصل به ارائه تعاریف، انواع و ویژگی های شهرهای میانی پرداخته شده است. در انتهای این فصل، بحثی تحت عنوان نقش و کارکرد شهرهای میانی در ایران آورده شده است. در این بخش، به ارائه مباحثی مختصر در ارتباط با تاریخچه، تعاریف شهرهای میانی در ایران با تأکید بر نقش آنها در توزیع فضایی جمعیت، اقتصاد منطقه و خدمات رسانی و نقش و جایگاه آنها در برنامه های توسعه با تأکید بر نقش آنها در تمرکززدایی پرداخته شده است.

۲-۲- توسعه منطقه ای

۲-۲-۱- بررسی مفهوم توسعه منطقه ای

تعریف منطقه و فضا در دانش های منطقه ای همواره با دشواری روبرو بوده است و دانشمندان این حوزه تعاریف متفاوتی در این زمینه ارائه داده اند؛ منظور از منطقه در اینجا محدودهی جغرافیایی و اجتماعی-اقتصادی که به عنوان واحد سیاسی-اداری یا ترکیبی از آنها با هویت مشخص تعیین می گردد. (کلانتری، ۱۳۸۰: ۲۷)

ریچاردسون منطقه را به سه دسته تقسیم می کند: